



سخن مدیر مسئول

## بایدها و نبایدها در اکوسیستم بیابان‌ها و راهبرد مناسب مدیریت آنها

در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و با اجرای دو طرح جامع پژوهشی - مطالعاتی به شرح زیر، گستره قلمرو بیابانی در کشور تعیین شد:

- ۱- تعیین قلمرو جغرافیایی محدوده‌های بیابانی ایران
- ۲- تعیین اشکال ناهمواری‌ها، خصوصیات فیزیکی شیمیایی و مینرالوژیکی شنزارهای کشور

نتایج این دو طرح جامع پژوهشی - مطالعاتی نشان می‌دهد، حدود ۹۰ میلیون هکتار (و نه ۳۲ میلیون هکتار) یعنی معادل ۵۵ درصد این سرزمین تحت سیطره اکوسیستم بیابانی است. در اکولوژی، نظریه‌ای به شرح زیر وجود دارد:

اکوسیستم‌هایی که تحت حاکمیت دائمی و پایدار یک یا چند استرس (Stress) ناشی از عوامل محیطی، شکل گرفته و تکامل می‌یابند، در صورتی که تحت تأثیر پدیده‌های نوظهور طبیعی یا دخالت انسان تخریب (Disturbance) شوند، امکان بازگشت آنها به حالت اولیه غیرممکن است یا به زمان طولانی و فراتر از مقیاس عمر انسان نیاز دارد. برخلاف این موضوع، شکنندگی بیابان‌ها در چهارچوب برنامه‌های توسعه کشور نادیده گرفته شده است، به نحوی که اکثر این اکوسیستم‌ها در معرض تخریب قرار گرفته‌اند. توسعه اراضی کشاورزی وابسته به آب‌های زیرزمینی، برداشت معادن و ایجاد زیرساخت‌های توسعه‌ای حمل‌ونقل، چرای مفرط در مراتع و خشک شدن تالاب‌ها و آبگیرهای بیابانی، سبب تخریب و زوال این اکوسیستم‌ها شده است، این تخریب‌ها زمینه ظهور پدیده‌های ناشی از بیابان‌زایی همچون ایجاد کانون‌های گرد و غبار، فرونشست زمین و تهدید سکونتگاه‌ها و مراکز تمدنی انسان را فراهم می‌کند. در اکوسیستم‌های بیابانی مناسب‌ترین راهبرد مدیریتی، رویکرد حفاظتی است، به زبان ساده طبیعت را باید به حال خود رها کرد. این رویکرد حفاظتی در کلیه بخش‌های اقتصادی باید مدنظر قرار گیرد. با ادامه بهره‌برداری از این نوع رویشگاه‌ها، میزان خسارت ناشی از دخالت انسان به مراتب بیشتر از درآمد حاصل از بهره‌برداری خواهد شد. در این شرایط، ۱- بخش وسیعی از عرصه‌های طبیعی باید قرق یا به‌عنوان مناطق حفاظت‌شده اعلام شوند، ۲- چرای دام باید محدود شود، ۳- کشاورزی دیم به‌طورکلی ممنوع شود، ۴- کشاورزی با استفاده از آب‌های زیرزمینی محدود شود، ۵- بخش عمده‌ای از آب‌های جاری نادر یا زیرزمینی بعد از تأمین آب شرب، صرف حقایبه محیط‌های طبیعی شود و ۶- دست‌کاری طبیعت برای برداشت معادن یا سایر زیرساخت‌ها به‌صورت محدود و در شرایط اجتناب‌ناپذیر انجام شود.

با توجه به تنوع اکوسیستمی بیابان‌ها، ظرفیت تنوع زیستی آنها بسیار بالا و ارزشمند است، به‌ویژه این نوع تنوع حیات زیستی، ناشی از تکامل در شرایط سخت (Extremes) است و ارزش تنوع ژنتیکی آنها در آینده با توجه به پدیده تغییر اقلیم بسیار بالا خواهد بود.